

Aproximació a l'estudi sobre la convivència escolar a ESO

Marta Escoda

Marga Vives

Josep Lluís Oliver

RESUM

El present capítol resumeix l'estudi sobre la convivència escolar realitzat a les Illes Balears a les aules d'educació secundària. Dit estudi està dividit en tres blocs. El primer tracta sobre la valoració que alumnat, professorat (especialment tutors), equips d'orientació i equips directius fan sobre la valoració de la convivència escolar.

El segon bloc analitza els obstacles a la convivència, especialment el gran problema que preocupa tota la societat, que és l'assetjament escolar. Significativa és la comparació entre els resultats del 2010 i els obtinguts el 2017, sobretot si es té present la implementació, en els darrers anys, del protocol de prevenció i intervenció de situacions d'assetjament escolar a les illes Balears.

Finalment, el capítol destaca dos elements al tercer bloc dedicat a les propostes i intervencions per a construir la convivència: la primera, relacionada amb la percepció d'alumnat i professorat sobre si els alumnes escolten dins les aules i si s'esforcen per aprendre. Finalment, s'incorpora també la visió de l'equip directiu i de l'equip d'orientació sobre accions i activitats relacionades amb la tolerància i la igualtat.

RESUMEN

El presente capítulo resume el estudio sobre convivencia escolar realizado en las Islas Baleares en las aulas de educación secundaria. Dicho estudio, está dividido en tres bloques. El primero trata sobre la valoración que alumnado, profesorado (especialmente tutores), equipos de orientación y equipos directivos, hacen sobre la convivencia escolar.

El segundo bloque analiza los obstáculos a la convivencia, especialmente el gran problema que preocupa a toda la sociedad, el acoso escolar. Significativa es la comparación entre los resultados del 2010 y los obtenidos en el 2017, sobre todo si se tiene presente la implementación, en los últimos años, del protocolo de prevención e intervención de situación de acoso escolar en las Islas Baleares.

Finalmente, el capítulo destaca dos elementos en el tercer bloque dedicado a las propuestas e intervenciones para construir la convivencia: la primera, relacionada con la percepción del alumnado y profesorado sobre si los alumnos escuchan en las aulas y si se esfuerzan para aprender. Finalmente, se incorpora también la visión del equipo directivo y del equipo de orientación sobre acciones y actividades relacionadas con la tolerancia y la igualdad.

INTRODUCCIÓ

L'objectiu del present capítol és presentar un resum principal de l'estudi sobre la convivència escolar a secundària a les illes Balears; oferint una perspectiva integral d'aquesta i permetent, alhora, poder disposar d'una perspectiva longitudinal en comparar els resultats obtinguts amb els presentats al mateix estudi del 2010.

L'estudi es divideix en tres grans blocs: 1) valoració de la convivència; 2) obstacles a la convivència, i 3) construcció de la convivència. En tots tres blocs, es compta amb la participació d'alumnat, professorat, equip directiu i equip d'orientació, permetent una anàlisi més completa de la convivència i potenciant els diferents elements que, segons els protagonistes, poden ajudar a identificar bones pràctiques, analitzar els problemes de convivència més habituals als centres i proporcionar línies de treball per a potenciar la convivència escolar per part de tota la comunitat educativa.

Els resultats són els obtinguts a un total de 25 centres (10 de Mallorca, 2 de Menorca i 3 d'Eivissa i Formentera), 15 dels quals són públics i 10, concertats. D'aquests centres, han participat 37 orientadors, 38 membres de l'equip directiu, 95 professors i 2.156 alumnes, distribuïts de la següent manera:

QUADRE I. MOSTRA ALUMNAT					
	CURS				
	1r ESO	2n ESO	3r ESO	4t ESO	Total
Dones	25,8%	24,6%	25,3%	24,3%	100,00%
Homes	28,6%	29,0%	23,4%	18,9%	100,00%
Total	27,3%	27,0%	24,3%	21,4%	100,00%

I. COMPARACIÓ VALORACIÓ CONVIVÈNCIA

La importància d'una bona convivència a un centre escolar és clau pel seu bon desenvolupament; certament, una bona convivència no garanteix de per si un bon èxit escolar, però sense aquesta serà difícil poder desenvolupar el procés d'ensenyament-aprenentatge. Sense intenció de ser exhaustius, Avilés (2017) recull un seguit de variables que s'hi relacionen, com les expectatives aconseguides, motivació, reconeixement personal per part de l'alumnat (Vaello, 2003), estil docent (Fernández, 2007) o, un que per nosaltres és molt important, la cohesió del grup (Cerezo, 2001) i la cura dels iguals dels altres companys (Cowie & Jennifer, 2007).

Ortega-Ruiz (2017), referent en temes de convivència escolar, la defineix com la «vida en comú i les relacions que s'hi estableixen entre els membres de la comunitat educativa» (Córdoba, Del Rey, Casas & Ortega-Ruiz, 2016 a Gómez-Ortiz, Romera i Ortega-Ruiz, 2017, 28).

I.1. Valoració global de la convivència i de cada relació

El grau de satisfacció dels alumnes s'ha mesurat, en general, en funció dels professionals que hi treballen, en funció dels seus companys i del que aprenen en general. Com es pot comprovar a el quadre 2 els nivells de satisfacció són alts, ja que sumant les respostes de «bastant» i «molt» totes superen el 70 %. Respecte als resultats del 2010, cal destacar també que la majoria d'ítems referits al grau de satisfacció han augmentat, especialment en relació amb el director (del 59,1 % el 2010 al 79,8 % el 2017), amb els conserges (54,3 % el 2010 a 75,4 % el 2017) i amb l'equip d'orientació

(64,3 % el 2010 a 75 % el 2017). El mateix augment es mostra a l'ítem referit al grau de satisfacció pel que fa a la relació de la família amb el centre, que ha augmentat del 79 % al 85,8 %. La satisfacció amb el professorat també augmenta, tot i que amb menor mesura (de 70,2 % a 72,7 %).

Respecte a la visió del professorat, la satisfacció amb la convivència global del centre és, amb un 83,1 %, entre bona i molt bona (95,5 % el 2010). Tot i que aquest percentatge, juntament amb el de la relació entre professor i alumnes (89,5%) i entre estudiants (86,5%), és alt, ha disminuït lleugerament front als resultats del 2010 (95,5 % i 90,2 %, respectivament). Cal tenir present, no obstant això, que la resta o s'han mantingut (la relació entre el professorat passa d'un 90,5 % el 2017 front a un 90,2 % el 2010 i amb la família, on els resultats són gairebé idèntics; 87,6 % el 2010 i 87,2 % el 2017) o ha augmentat, especialment amb l'equip directiu (85,6 % el 2010 i 93,7 % el 2017), amb el departament d'orientació (77,8 % el 2010 i 90,5 % el 2017), amb el mateix departament (90,2 % el 2010 i 95,7 % el 2017) o amb el conserge i personal no docent (92 % el 2010 i 96 % el 2017) i amb l'entorn (78,7 % el 2010 i 83,2 % el 2017).

Les respostes del departament d'orientació vers la convivència dins els centres és notablement bona. Algunes valoracions, com la de la relació entre professor i alumnat, així com la de les relacions entre professorat, són valorades al 100 % entre bones i molt bones. Cal destacar, a més, l'augment de la satisfacció, en relació amb el 2010, en tots els indicadors, sent especialment notable la implicació de l'equip directiu (75,1 % el 2010 i 97,3 % actual), la relació de l'equip directiu amb l'AMIPA (73,4 % el 2010 front al 94,7 % actual) o, finalment, el treball dels departaments didàctics (56,3 % el 2010 i 86,5 % actual).

Les respostes de l'equip directiu superen la majoria el 90 % en les respostes de satisfacció alta (bona o molt bona). La valoració del treball amb departaments didàctics és valorat amb un 78,9 % de satisfacció, augmentant lleugerament en relació amb els resultats del 2010, que eren del 76,5 %. A més de l'alt grau de satisfacció, els percentatges han augmentat en alguns casos, com ara la relació entre els estudiants (88,2 % el 2010 i 97,3 % el 2017) o amb l'AMPA (88,2 % a 89,5 %), la família (82,4 % a 92,1 %) o amb el municipi (88,2 % al 92,1 %); amb un augment significatiu en les persones que contribueixen a la formació en el centre (70,6 % el 2010 a 92,1 % el 2017). S'ha de destacar que en comparació al 2010, amb tot, la valoració global de la convivència ha baixat, tot i que hem de tenir present que un 100 % contestaren el 2010 que era bona i ara un 18,4 % la valora com a molt bona (94,7 %, si agrupam les respostes de bona també).

El quadre 2 mostra, dels ítems avaluats en comú, les respostes de cada un dels protagonistes (alumnat, professorat, departament d'orientació i equip directiu) com a resum de les dades anteriors.

QUADRE 2. NIVELL DE SATISFACCIÓ DELS PARTICIPANTS AMB CADA RELACIÓ (2017)

		Gens	Poc	Bastant	Molt
I. Amb aquest centre	Alumnat	5,3%	18,6%	51,3%	23,0%
	Professorat		13,7%	64,2%	18,9%
	Dept. Orient.		8,1%	78,4%	13,5%
	E. Directiu		5,3%	76,3%	18,4%

continúa

		Gens	Poc	Bastant	Molt
2. Amb els professors i les professores (o relacions entre professorat i alumnat)	Alumnat	4,4%	22,9%	56,9%	15,8%
	Professorat		7,4%	64,2%	25,3%
	Dept. Orient.			86,5%	13,5%
	E. Directiu		2,6%	76,3%	21,1%
3. Amb els meus companys i companyes	Alumnat	2,2%	15,2%	50,2%	32,4%
	Professorat		9,5%	52,7%	37,8%
	Dept. Orient.		8,1%	64,9%	27%
	E. Directiu			44,7%	55,3%
4. Amb el director o la directora (o la seva implicació)	Alumnat	5,8%	14,5%	50,0%	29,8%
	Professorat		6,3%	44,3%	49,4%
	Dept. Orient.		2,7%	67,6%	29,7%
	E. Directiu			-	-
5. Amb l'orientador, l'orientadora o similar (o amb la seva feina)	Alumnat	7,5%	17,5%	48,8%	26,2%
	Professorat	1,1%	8,4%	44,2%	46,3%
	Dept. Orient.			-	-
	E. Directiu			82,4%	17,6%

1.2. Compromís amb el centre i sentiment d'estar cremat entre el professorat

L'alumnat és un dels elements primordials per a la prevenció de la violència escolar i per a la millora de la convivència; ja des dels treballs d'Olweus es destaca la importància dels iguals en la prevenció i en la intervenció en situacions de violència escolar (Duque & Teixidó, 2016); per aquest motiu, entre d'altres, podem consultar el Protocol de prevenció, detecció i intervenció de l'assetjament escolar de les Illes Balears (CAIB, 2018).

Els ítems d'aquest apartat es corresponen a una sèrie d'indicadors similars als avaluats per PISA per l'alumnat, però adaptats a la situació del professorat, tal com es va fer a l'estudi del 2010. En aquest sentit, els primers resultats a nivell comparatiu ens mostren un professorat que està bastant o molt d'acord a trobar reconeixement del seu treball (76,1 % entre bastant i molt d'acord); mentre que un 2,2 % se sent bastant d'acord a sentir-se incòmode i fora de lloc o marginat (3,3 %). Un 94,6 % (el 2010, un 84,9 %) se sent bastant o molt orgullós de treballar al seu centre i se'n sent un membre important (82,7 % front a un 72,5 % el 2010). Val a dir que el percentatge de professorat que si pogués es canviaria de centre ha disminuït de 9 % el 2010 a l'1,1% el 2017 (respostes «bastant» i «molt d'acord»). El percentatge sobre si la seva feina és percebuda com a important es manté elevat (96,7 % el 2017 i 95,5 % el 2010). Cal, emperò, tal com s'ha comentat anteriorment, poder disposar d'eines per a actuar i prevenir els (baixos) percentatges de professors que, si poguessin, deixarien de treballar com a docent (7,1 % el 2010 i 7,6 % el 2017 hi estan molt o bastant d'acord).

QUADRE 3. COMPROMÍS AMB EL CENTRE ENTRE EL PROFESSORAT (COMPARATIVA 2010-2017)

		Gens d'acord	Poc d'acord	Bastant d'acord	Molt d'acord
1. Trobo reconeixement pel meu treball.	2010	2,7%	19,5%	63,7%	14,2%
	2017	3,3%	20,7%	50,0%	26,1%
2. Em sent incòmode/a i fora de lloc.	2010	72,6%	23,9%	3,5%	
	2017	69,6%	28,3%	2,2%	
3. Em sent marginat o marginada.	2010	85,0%	14,2%	,9%	
	2017	81,5%	15,2%	3,3%	
4. Em sent orgullós o orgullosa de treballar aquí.	2010	1,8%	13,3%	61,9%	23,0%
	2017	2,2%	3,3%	42,4%	52,2%
5. M'agradaria canviar-me de centre.	2010	52,7%	38,4%	6,3%	2,7%
	2017	67,4%	23,9%	7,6%	1,1%
6. Si pogués, deixaria de treballar com a docent.	2010	73,5%	19,5%	2,7%	4,4%
	2017	75%	17,4%	6,5%	1,1%
7. Considero que el meu treball és important.	2010	2,7%	1,8%	44,2%	51,3%
	2017	2,2%	1,1%	23,9%	72,8%
8. Em sent un membre important d'aquest centre.	2010	4,4%	23,0%	57,5%	15,0%
	2017	1,1%	16,3%	45,7%	37,0%

El quadre 4 inclou, tal com es va fer el 2010, el quadre Maslach, que pretén identificar situacions de professor en situació de *burn-out*, incloent-hi 3 categories. Tal com es va descriure a l'estudi del 2010, l'escala completa disposa de 22 ítems, tot i que en aquest estudi es redueix a 6 que incorporen les 3 categories: «esgotament emocional» (1-2), «despersonalització» (3-4) i «realització personal» (5-6). El 2010 un 6,2 % se sentia defraudat pel seu treball, percentatge que es manté el 2017. Sobre la percepció que el treball l'està desgastant, actualment ho pensa un 14,1 % front a un 16,8 % el 2010. Els percentatges de les respostes «despersonalització» (ítems 3 i 4) també es mantenen en percentatges semblants als dels 2010. Un 0,9 % el 2010 i 1,1 % el 2017 senten que «tracten algun estudiant com si fos un objecte impersonal» i un 4,4 % el 2010 i un 4,3 % el 2017 pensen que el treball l'«estigui endurint emocionalment». Sobre la realització personal (ítem 5 i 6) han millorat, ja que s'ha disminuït de 12 % a 22,1 % el fet de «sentir que no poden crear amb facilitat un clima agradable dins la seva aula» o que «no està influïnt positivament en les vides dels altres a través del seu treball» (27,4 % el 2010 i un 19,6 %). Val a dir que un 90,2 % (82,3 % el 2010) se sent «sovint» o «moltes vegades» amb disposició per a realitzar els esforços necessaris en la millora de la convivència escolar.

QUADRE 4. . INDICADORS DE LA SÍNDROME DEL PROFESSIONAL «CREMAT» I DISPOSICIÓ A TREBALLAR EN LA MILLORA DE LA CONVIVÈNCIA (COMPARATIVA 2010-2017)

		Mai	De vegades	Sovint	Moltes vegades
1. Em sent emocionalment defraudat/da pel meu treball.	2010	34,5%	59,3%	4,4%	1,8%
	2017	34,8%	59,8%	3,3%	2,2%
2. Sent que el meu treball m'està desgastant.	2010	32,7%	50,4%	11,5%	5,3%
	2017	32,6%	53,3%	9,8%	4,3%
3. Sent que estic tractant alguns estudiants com si fossin objectes impersonals.	2010	78,8%	20,4%	,9%	
	2017	84,8%	13,0%	1,1%	
4. Em preocupa que aquest treball m'estigui endurent emocionalment.	2010	57,5%	38,1%	3,5%	,9%
	2017	67,4%	28,3%	4,3%	
5. Sent que estic influïnt positivament en les vides d'altres persones a través del meu treball.	2010	,9%	26,5%	55,8%	16,8%
	2017	1,1%	18,5%	44,6%	34,8%
6. Sent que puc crear amb facilitat un clima agradable en el meu treball.	2010		22,1%	60,2%	17,7%
	2017	1,1%	10,9%	56,5%	31,5%
7. Em sent amb disposició per a realitzar els esforços necessaris en la millora de la convivència escolar.	2010		17,7%	54,0%	28,3%
			9,8%	50,0%	40,2%

1.3. Qualitat de les relacions entre estudiants i integració social

A nivell de resum, creim important destacar aquesta dada, ja que en aquest bloc de l'informe es detalla informació sobre la qualitat de les relacions dels estudiants entre ells. És especialment significatiu el nombre d'iguals que els alumnes perceben com a amics; certament, comparat amb el 2010, es passa d'un 2 % a un 8,6 % els alumnes que diuen que no tenen cap amic/ga al centre. Per altra banda, la meitat dels alumnes (50,5 %) confirmen tenir més de 6 amics al centre (58,5 % el 2010). Cal destacar que un 8,6 % afirma que «no té cap amic» el 2017 (2 % el 2010) o «sols un» (10 % front al 3,1 % el 2010). És, doncs, important treballar perquè cap adolescent senti que no té bons amics al centre; si més no, perquè percebi que pot confiar i sentir-se còmode en les relacions amb els seus companys/es de classe, especialment si tenim present el nombre d'hores que passen els alumnes d'ESO al centre educatiu.

QUADRE 5. QUANTS BONS AMICS-AMIGUES TENS AL CENTRE? (2010-2017)

	2010	2017
1. Cap amic/ga.	2,0%	8,6%
2. Un amic/ga.	3,1%	10,0%
3. Dos o tres amics/gues.	16,0%	14,2%
4. Quatre o cinc amics/gues.	20,4%	16,7%
5. Sis o més amics/gues.	58,5%	50,5%

Per **gènere**, no existeixen diferències entre aquells alumnes que manifesten no tenir amics (8,4 % estudiants dones i 8,7 % estudiants homes). Per a la resta, les estudiants, tot i que no amb gran diferències, tenen cercles d'amistat més reduïts que els estudiants homes (11,9 % de dones tenen un/a amic/ga i un 15,1 % entre 2 i 3 amics/gues, front a un 8,4 % i un 13,5 % respectivament en els homes). En canvi, els percentatges s'inverteixen quan són més de 4 els bons amics/gues (15,9 % d'estudiants dones tenen entre 4 i 5 amics/gues i un 48,7 % 6 o més, front al 17,4 % i 51,9 % respectivament).

QUADRE 6. QUANTS BONS AMICS-AMIGUES TENS AL CENTRE? (PER GÈNERE, 2017)

		Cap amic/ ga	Un amic/ga	2-3 amics/ gues	4-5 amics/ gues	6 o més amics/gues
Dones	%	8,4%	11,9%	15,1%	15,9%	48,7%
Homes	%	8,7%	8,4%	13,5%	17,4%	51,9%
Total	%	8,6%	10,0%	14,2%	16,7%	50,5%

2. ELS OBSTACLES A LA CONVIVÈNCIA

Un dels principals obstacles a la convivència és la situació d'assetjament escolar, especialment en una etapa com l'adolescència, on la importància dels iguals és primordial. Yübero, Larrañaga i Navarro (2017) recullen un seguit de conseqüències per als iguals; a les víctimes, la bibliografia recull primordialment simptomatologia depressiva, idees de suïcidi o de forma més indirecta exclusió social; per a les persones que molesten, les conseqüències principals són les relacionades amb la vinculació amb el centre escolar (disminució de tasques escolars i/o rendiment acadèmic) i comportamentals (problemes de conducta). Certament, si l'assetjament és qüestió de tots, també és important destacar les conseqüències per als testimonis, com ara sentiments de sofriment per no «poder fer res» o sentiments de culpa (Yübero, Larrañaga i Navarro, 2017). Així, la competència social dels adolescents serà bàsica, no sols en el sentit de poder integrar-se més fàcilment al grup, com pel fet que s'identifica com a factor de risc per a convertir-se en víctima d'agressions per part dels companys (Cillenssen i Bellmore, 2011 a Gómez-Ortiz et al., 2017).

2.1. Prevalença de l'assetjament

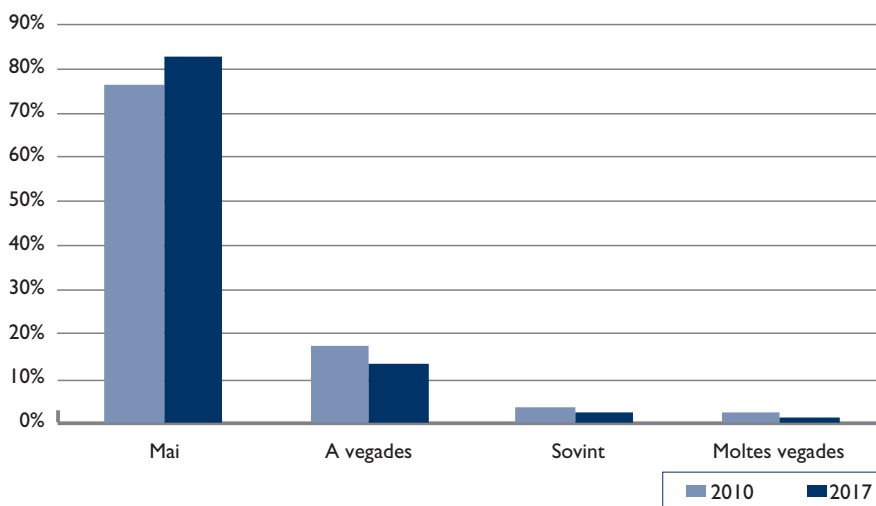
Romero (2017) recull la incidència del *bullying* de l'estudi de Garaigordobil (2013) on el 9,9 % dels adolescents presenten algun risc de ser víctima i el 16,2 % presenten un índex alt de convertir-se en víctimes (17,9 % alt a víctimes de ciberassetjament). Com es pot observar a el quadre 7 i al gràfic 1, agrupant les respostes de «sovint» (2,6 %) i «moltes vegades» (1,4 %), el percentatge d'assetjament és d'un 4 %, sent el 2010 d'un 5,9 % (3,8 % a l'estudi estatal segons l'informe del 2010). Cal destacar que, per tant, ha augmentat el nombre d'alumnes que afirmen no haver patit assetjament «mai» durant els dos darreres mesos (82,5 %).

QUADRE 7. RESPOTES A LA PREGUNTA «HAS PATIT ASSETJAMENT DURANT ELS DOS DARRERS MESOS?»

		Mai	A vegades	Sovint	Moltes vegades
2010	%	76,4%	17,7%	3,9%	2,6%
2017	%	82,5%	13,4%	2,6%	1,4%

Gràfic 1: Respostes a la pregunta «Has patit assetjament durant els dos darrers mesos?»

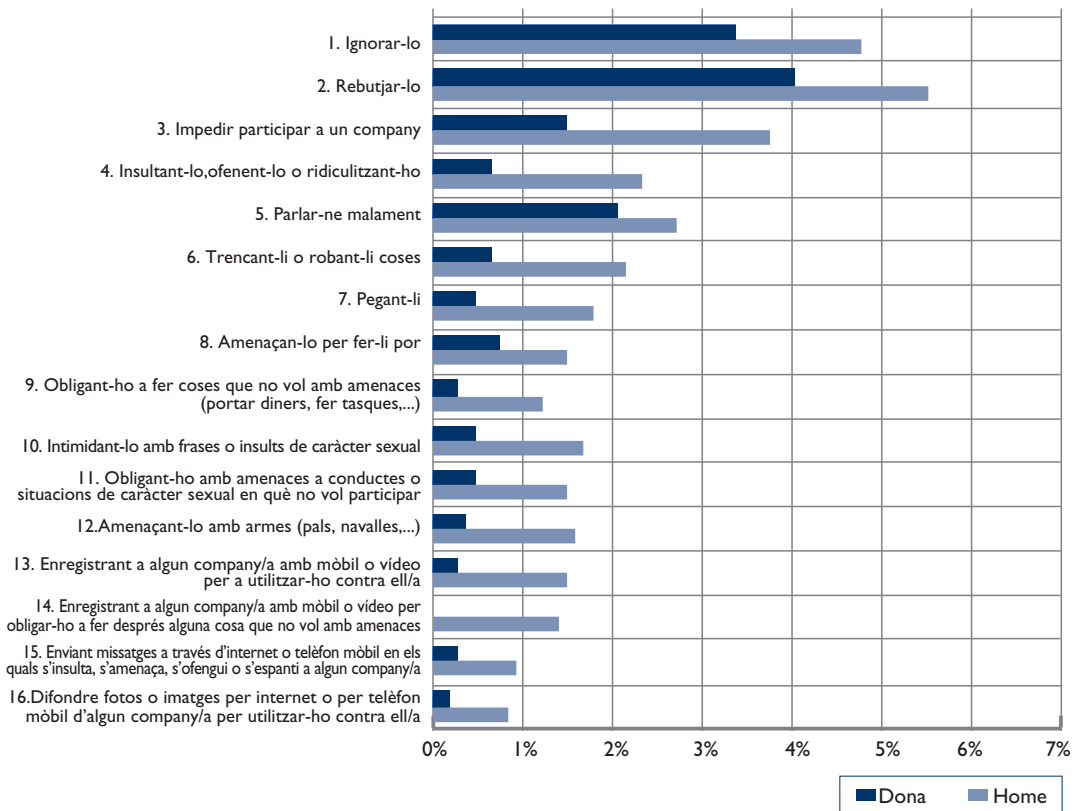
El quadre 8 mostra els resultats segregats per cursos a la resposta sobre si un ha realitzat conductes que molesten els iguals. Així a primer d'ESO, és el curs on més percentatge de persones que «molesten» manifesten fer-ho «bastant» o «molt» (6,6 %); seguit de segon d'ESO (2,8 %), quart (1,1 %) i finalment tercer d'ESO (0,2 %). Amb tot, analitzant les respostes de les persones que «mai» han assetjat, hi ha una progressió positiva a mesura que augmenta el curs. El mateix passa amb la resposta «a vegades», tret de segon d'ESO, que supera a primer (11 % front a un 9,2 %).

QUADRE 8. HAS ASSETJAT TU ALTRES COMPANYS O COMPANYES DURANT ELS DOS DARRERS MESOS? (PER CURS)

		1r ESO	2n ESO	3r ESO	4t ESO	Total
Mai	%	84,2%	86,3%	90,7%	91,2%	87,9%
A vegades	%	9,2%	11,0%	8,1%	6,7%	8,8%
Bastant	%	4,6%	2,0%	1,0%	0,9%	2,2%
Moltes vegades	%	2,0%	0,8%	0,2%	1,1%	1,0%
TOTAL	%	100%	100%	100%	100%	100%

Per **gènere**, s'ha de destacar la poca incidència que té ésser dona que «molesta», ja que a quasi totes les formes de maltractament el percentatge d'homes que «molesten» és superior que el que presenten les dones; especialment a través de les noves tecnologies, no superant el 0,3 % en la major puntuació. Tal com es mostra al gràfic 2, amb les dones, la tercera forma de molestar és «parlar-ne malament» (2,2 %); en segon lloc, «ignorar» (3,6 %) i en primer lloc «rebutjar» (4,3 %). En el cas dels homes, es mantenen en primer lloc aquestes dues formes de maltractament (5,9 %, «rebutjar») i 5,1 % «ignorar»); i, en tercer lloc «impedir participar» (4,0 %).

Gràfic 2: Situacions de convertir-se en persona que molesta reconegudes per l'alumnat

2.2. Com es posicionen davant un episodi de violència

Recuperant la importància del grup d'iguals en la prevenció i intervenció en situació d'assetjament entre iguals, el quadre 9 presenta la distribució de respostes dels espectadors, és a dir, com es posicionen aquests davant un episodi de violència. Se'ls demana que es posicionin en funció de «partidaris», «seguidors», «neutrals», «defensors» o «possibles defensors».

La majoria d'alumnes enquestats (72,5 %) intenten tallar la situació, encara que no hi hagi vincle afectiu amb la víctima (62,6 % el 2010); especialment significatiu és l'augment de persones que intenten tallar la situació encara que no siguin el seu amic/ga (30,3 % el 2010 a un 47 % el 2017). Disminueixen també les persones que participen en la violència de forma activa o bé no els pareix malament (5,1 % el 2017 per un 9 % el 2010). Actuen de forma indiferent, «no fa res perquè no és el seu problema» o creuen que haurien d'actuar però no ho fan, un 20 % (16,7 % el 2010).

QUADRE 9. COM ES POSICIONEN DAVANT LA VIOLÈNCIA (COMPARATIVA 2010-2017)

	2010	2017
1. Hi participo, dirigint al grup que es fica amb ell o amb ella.	6,0%	3,8%
2. No hi participo, però tampoc em pareix malament el que fan.	3,0%	1,3%
3. Em fic amb ell o amb ella, de la mateixa manera que el grup.	3,5%	2,4%
4. No faig res, no és el meu problema.	13,2%	7,2%
5. Crec que hauria d'impedir-ho, però no faig res.	11,7%	12,8%
6. Intento tallar la situació, si és el meu amic o amiga.	32,3%	25,5%
7. Intento tallar la situació, encara que no sigui el meu amic o amiga.	30,3%	47,0%

2.3. Opinions i actituds que condueixen a la violència

El qüestionari d'alumnat contempla un bloc sobre opinions i actituds cap a la violència, la intolerància, el sexisme...; aquestes preguntes foren emprades prèviament a estudis sobre actituds intergrupals en la població per detectar canvis d'actituds.

El 2010, la majoria de respostes tenien a veure amb violència reactiva (quadre 10), com ara «si no tornes el cop que reps els altres pensaran que ets un covard» (27,2 % d'acord) o cap a un amic «quan un amic pega a algú que l'ha molestat, t'has de posar al costat del teu amic» (35 % d'acord); aquestes dues es mantenen, sent el 2017 un 35 % els alumnes que creuen que hi estan molt i bastant d'acord, «quan un amic pega a algú que l'ha molestat t'has de posar al costat del teu amic» i a «si no tornes els cops que reps, els altres pensaran que ets un covard» en un 16,8 %. Dues són les afirmacions relacionades amb la violència de gènere i amb el rol de l'home. La primera, la que afirma que «està justificat que un home agredeixi la seva dona o parella quan ella decideix deixar-lo» (4,6 % el 2010) i «l'home que pareix agressiu és més atractiu» (6,4 % al 2010). Aquestes, el 2017, han minvat a 2 % i 3,7 %, respectivament.

QUADRE 10. ACTITUDS I OPINIONS CAP A LA VIOLÈNCIA I LA INTOLERÀNCIA EN ELS ALUMNES (COMPARATIVA 2010-2017)

		Gens d'acord	Poc d'acord	Bastant d'acord	Molt d'acord
1. Quan un amic pega a algú que l'ha molestat, t'has de posar de part del teu amic.	2010	33,9%	31,1%	21,1%	13,9%
	2017	56,6%	25,5%	11,0%	6,9%

continúa

		Gens d'acord	Poc d'acord	Bastant d'acord	Molt d'acord
2. L'home que pareix agressiu és més atractiu.	2010	72,4%	21,1%	4,3%	2,1%
	2017	72,8%	19,5%	5,3%	2,4%
3. Està justificat agredir algú que t'ha llevat el que era teu.	2010	48,5%	33,2%	12,7%	5,6%
	2017	64,3%	24,6%	7,4%	3,7%
4. És correcte amenaçar a vegades els altres perquè sàpiguen que tens un caràcter enèrgic.	2010	64,5%	25,6%	7,5%	2,4%
	2017	84,5%	12,0%	2,5%	1,0%
5. Està justificat que un home agredeixi la seva dona o parella quan ella decideix deixar-lo.	2010	86,3%	9,1%	3,0%	1,5%
	2017	91,0%	5,8%	1,8%	1,4%
6. Si algú més fort que tu t'amenaça amb agredir-te no ho has de contar perquè et convertiràs en un delator.	2010	60,7%	28,3%	5,5%	5,5%
	2017	81,6%	12,7%	3,2%	2,5%
7. Convé demostrar als teus companys que pots ficar-te en baralles.	2010	66,7%	26,4%	5,1%	1,8%
	2017	73,7%	16,5%	7,0%	2,8%
8. Si no tornes els cops que reps, els altres pensaran que ets un covard.	2010	45,3%	27,5%	16,3%	10,9%
	2017	57,1%	21,0%	14,3%	7,6%
9. De vegades pot ser necessari que els pares i les mares donin una bufetada als fills perquè aprenguin alguna cosa.	2010	48,9%	25,7%	17,7%	7,7%
	2017	62,9%	22,8%	9,4%	4,9%
10. S'ha de fer por a algunes persones perquè et respectin.	2010	58,8%	27,7%	8,8%	4,6%
	2017	77,0%	16,0%	4,6%	2,5%
11. En diferents països europeus estan sorgint grups que promouen accions obertament discriminatòries, fins i tot violentes, contra certes minories (marroquins, gitanos, jueus...). Fins a quin punt aproves l'acció d'aquests grups?	2010	72,3%	19,2%	5,7%	2,7%
	2017	87,2%	8,6%	2,6%	1,5%
12. Estaries disposat a votar un partit polític racista o xenòfob?	2010	81,3%	11,9%	4,3%	2,6%
	2017	90,20%	6,20%	2,50%	1,10%

3. PROPOSTES I ACCIONS PER A POTENCIAR LA CONVIVÈNCIA ESCOLAR

Les conductes positives per al bon desenvolupament de les sessions lectives és un element bàsic; de fet, seguint García, Sola i Peiró (2016) informen que conductes disruptives que poden dificultar la tasca del professorat pot acabar per provocar la síndrome del *burn-out*. En aquest estudi, es demana als mateixos estudiants i al professorat (especialment tutors) quines conductes positives realitzen dins les aules. En concret es va demanar als alumnes si «escolten el professor» i si «s'esforcen per a aprendre a classe» (quadre 11). En aquest cas, els alumnes admeten que realitzen aquestes conductes en «algunes» (46,3 % i 52,7 %, respectivament) o «en la majoria de classes» (34,8 % i 16,1 %), sent, sols un 6,6 % qui manifesta que «escolta a totes les classes» o «que s'hi esforça» (2,5 %). Com es pot comprovar, ha augmentat el percentatge d'alumnat que «no escolta mai el que diu el docent» (12,3 % front a un 5,5 % el 2010) o que «no s'esforça mai per aprendre a classe»

(28,7 % front a un 5,6 % el 2010). Quant al professorat, més de la meitat creuen que en la majoria de classes els alumnes s'esforcen per aprendre (54,3 % el 2017 front al 50,5 % el 2010) i que escolten amb atenció (59,8 % front al 56,8 % el 2010).

QUADRE 11. EN QUANTES CLASSES ELS ESTUDIANTS...? (COMPARATIVA 2010-2017)

La conducta de l'alumnat a classe vista per l'ALUMNAT					
		Mai	En algunes	En la majoria	En totes
1. Escolten el que diu el docent.	2010	5,5%	56,2%	33,8%	4,5%
	2017	12,3%	46,3%	34,8%	6,6%
2. S'esforcen per aprendre a classe.	2010	5,6%	55,0%	33,4%	6,1%
	2017	28,7%	52,7%	16,1%	2,5%
La conducta de l'alumnat a classe vista pel PROFESSORAT					
1. S'esforcen per aprendre a classe.	2010	0,9%	35,1%	50,5%	13,5%
	2017		28,3%	54,3%	17,4%
2. Escolten amb atenció el que dic.	2010		21,6%	56,8%	21,6%
	2017		20,7%	59,8%	19,6%

3.1. La construcció activa dels valors d'igualtat i tolerància

Per a Avilés (2017), és important donar presència i veu a les diferents estructures de participació i gestió a l'alumnat per a potenciar la convivència escolar. Al mateix temps, els docents es converteixen en models i referents, potser en algun moment de forma inconscient, tot i que el comportament i actituds davant situacions, per exemple d'assetjament escolar, són bàsics per a la convivència i per al bon aprenentatge moral dels alumnes (Gómez-Ortiz, Romera i Ortega-Ruiz, 2017). En aquest apartat s'informa sobre els indicadors elaborats per conèixer fins a quin punt es construeixen en els centres valors alternatius a la violència i a l'exclusió dels qui es perceben diferents o en situacions de vulnerabilitat.

Cal destacar com han augmentat els percentatges sobre el treball que es fa amb la igualtat i la tolerància (quadre 12), especialment en les variables de «combatre el racisme» (26 % el 2010 front a un 74,3 % que contesten el 2017 que «es fan bastantes o moltes activitats sobre el tema»), activitats que tracten sobre la «violència contra les dones» (27 % el 2010 i un 68,7 % el 2017) i activitats per a «practicar la igualtat entre homes i dones» (del 46,3 % al 73,7 % el 2017). Es manté el percentatge quant a percepció que els professors «ajuden els alumnes amb necessitats especials» (66,2 % el 2010 i un 66,9 % el 2017) i augmenta la percepció sobre l'ajuda que reben dels seus companys els alumnes amb necessitats educatives especials (del 51,7 % el 2010 a un 71,1 % el 2017). Consideren que els alumnes que han vingut d'altres cultures «han rebut una adequada atenció del professorat» (74,1 % front al 65,8 % el 2010) tot i que «no tant dels seus companys» (57,8 % pensaven el 2010 que sovint o molt i el 2017 ho pensen 55,9 %).

QUADRE 12. IGUALTAT I TOLERÀNCIA SEGONS L'ALUMNAT (COMPARATIVA 2010-2017)

		Mai	Poc	Bastant	Molt
1. Es realitzen activitats que tracten sobre el racisme i el mal que produeix (com s'inicia i evoluciona, per què es produeix...).	2010	31,6%	42,4%	19,3%	6,7%
	2017	8,8%	16,9%	47,6%	26,7%
2. Els estudiants que provenen d'altres cultures o països troben en els professors l'atenció adequada.	2010	7,9%	26,1%	40,8%	25,0%
	2017	8,7%	17,2%	46,1%	28,0%
3. Els estudiants que provenen d'altres cultures o països són ben acollits pels companys i companyes.	2010	8,4%	33,8%	42,7%	15,1%
	2017	15,5%	28,7%	34,7%	21,2%
4. Es treballa amb eficàcia per a superar el masclisme.	2010	20,9%	36,7%	30,2%	12,1%
	2017	19,5%	31,6%	31,4%	17,5%
5. Es realitzen activitats que tracten sobre la violència contra les dones (com s'inicia i evoluciona, per què es produeix...).	2010	36,6%	36,4%	19,9%	7,1%
	2017	9,7%	21,6%	41,2%	27,5%
6. Aprenem a practicar la igualtat entre homes i dones.	2010	18,1%	35,6%	29,8%	16,5%
	2017	7,9%	18,4%	47,7%	26,0%
7. Els estudiants que tenen necessitats especials troben el suport que necessiten per part dels seus professors i professores.	2010	7,7%	26,1%	42,2%	24,0%
	2017	8,7%	24,3%	48,3%	18,6%
8. Els estudiants que tenen necessitats especials troben el suport que necessiten per part dels seus companys i companyes.	2010	10,2%	38,2%	36,9%	14,8%
	2017	8,0%	21,0%	49,3%	21,8%

Igual que en el quadre anterior, en aquesta podem comprovar com, en comparació amb el 2010, també en aquest cas els percentatges han augmentat en el treball sobre la igualtat i la tolerància, des del punt de vista del **professorat** (quadre 13). Especialment, en la intensitat; si ens fixam amb les respostes de «molt», el treball ha estat especialment intens, seguint a la resposta del professorat, a «proporcionar una adequada atenció a alumnat d'altres cultures» (de 27,9 % el 2010 a 46,7% el 2017), «anar contra el masclisme» (de 26,1 % a 44,6 % el 2017) o «proporcionar una adequada atenció a l'alumnat amb necessitats educatives especials» (del 26,1 % el 2010 al 48,4 % el 2017).

QUADRE 13. IGUALTAT I TOLERÀNCIA SEGONS EL PROFESSORAT (COMPARATIVA 2010-2017)

		Mai	Poc	Bastant	Molt
1. Ajudar a entendre què és el racisme i el mal que produeix (com s'inicia i evoluciona, per què sorgeix, com corregir-lo...).	2010	4,5%	27,9%	51,4%	16,2%
	2017	4,3%	30,4%	43,5%	21,8%
2. Ensenyar a respectar i valorar altres cultures.	2010	1,8%	11,7%	54,1%	32,4%
	2017	1,1%	19,8%	40,7%	38,5%
3. Proporcionar una adequada atenció a l'alumnat que procedeix d'altres cultures o països.	2010	1,8%	15,3%	55,0%	27,9%
	2017	1,1%	10,9%	41,3%	46,7%

continúa

		Mai	Poc	Bastant	Molt
4. Aconseguir que l'alumnat que procedeix d'altres cultures o països sigui ben acollit pels seus companys i companyes.	2010	0,9%	14,4%	51,4%	33,3%
	2017	1,1%	7,6%	41,3%	50,0%
5. Ajudar a entendre què és el masclisme i com corregir-lo.	2010	1,8%	21,6%	50,5%	26,1%
	2017		20,7%	34,8%	44,6%
6. Realitzar activitats que tracten sobre la violència contra les dones (com s'inicia i evoluciona, per què sorgeix, com corregir-lo...).	2010	5,4%	28,8%	49,5%	16,2%
	2017		26,1%	42,4%	31,5%
7. Ensenyar a practicar la igualtat entre homes i dones.	2010	2,7%	11,7%	50,5%	35,1%
	2017		20,7%	41,3%	38,0%
8. Proporcionar una adequada atenció a l'alumnat amb necessitats educatives especials.	2010	1,8%	18,0%	54,1%	26,1%
	2017		7,7%	44%	48,4%
9. Aconseguir que l'alumnat que té necessitats especials trobi el suport que necessita.	2010	1,8%	16,2%	57,7%	24,3%
	2017		11,1%	48,9%	40,0%

La mateixa tendència segueixen les respostes de l'equip d'orientació (quadre 14) comparant-les amb les del 2010; ja que a cada una d'elles es nota un augment de la freqüència «bastant» i «molt»; destaca el treball a donar una atenció adequada a persones que provenen d'altres cultures (92,1 % entre «bastant» i «molt») o el masclisme (79 % seguint el mateix criteri). Cal destacar de l'equip d'orientació el treball amb persones amb necessitats especials, on, per exemple, amb un 100 % entre «bastant» i «sovint», es treballa per a «donar el suport que necessiten a les persones amb necessitats especials per part dels companys i companyes».

QUADRE 14. IGUALTAT I TOLERÀNCIA SEGONS L'EQUIP D'ORIENTACIÓ (COMPARATIVA 2010-2017)

		Mai	Poc	Bastant	Molt
1. Es realitzen activitats que tracten sobre el racisme i les conseqüències negatives que se'n deriven (com s'inicia i evoluciona, per què...).	2010	6,3%	50,0%	43,8%	
	2017	2,6%	39,5%	52,6%	5,3%
2. Els estudiants que provenen d'altres cultures o països reben dels professors l'atenció adequada.	2010	6,3%	37,5%	50,0%	6,3%
	2017		7,9%	52,6%	39,5%
3. Proporcionar una atenció adequada a l'alumnat que procedeix d'altres cultures o països.	2010		31,3%	62,5%	6,3%
	2017	2,6%	23,7%	65,8%	7,9%
4. Els estudiants que provenen d'altres cultures o països són ben acollits pels companys i companyes.	2010		18,8%	75,0%	6,3%
	2017		7,9%	52,6%	39,5%
5. Es realitzen activitats que tracten sobre què és el masclisme i com corregir-lo.	2010	6,3%	50,0%	37,5%	6,3%
	2017		2,1%	65,8%	13,2%
6. Es realitzen activitats que tracten sobre la violència contra les dones (com s'inicia i evoluciona, per què es produeix...).	2010	6,3%	43,8%	50,0%	
	2017		18,4%	71,1%	10,5%

continua

		Mai	Poc	Bastant	Molt
7. S'ensenya a practicar la igualtat entre homes i dones.	2010		25,0%	62,5%	12,5%
	2017		7,9%	55,3%	36,8%
8. Els estudiants que tenen necessitats especials tenen el suport que necessiten per part del professorat.	2010		20,0%	66,7%	13,3%
	2017		2,6%	52,6%	44,7%
9. Els estudiants que tenen necessitats especials tenen el suport que necessiten per part dels companys i companyes.	2010		43,8%	56,3%	
	2017			81,6%	18,4%

La visió de l'**equip directiu** obté també valors elevats quant a la realització d'activitats front a la igualtat; de fet, els percentatges de «poc» i «gens» són baixos en comparació amb la freqüència de «bastant» i «molt» de les accions. Un 100 % considera que els estudiants amb necessitats educatives reben el suport «bastant» o «molt» que necessiten per part dels companys i companyes (vegeu quadre 15).

QUADRE 15. IGUALTAT I TOLERÀNCIA SEGONS L'EQUIP DIRECTIU (COMPARATIVA 2010-2017)

		Gens	Poc	Bastant	Molt
1. Es realitzen activitats que tracten sobre el racisme i les conseqüències negatives que se'n deriven (com s'inicia i evoluciona, per què...).	2010		47,1%	41,2%	11,8%
	2017	2,6%	39,5%	52,6%	5,3%
2. Proporcionar una atenció adequada a l'alumnat que procedeix d'altres cultures o països.	2010		52,9%	35,2%	11,8%
	2017	2,6%	23,7%	65,8%	7,9%
3. Els estudiants que provenen d'altres cultures o països reben dels professors l'atenció adequada.	2010		11,8%	70,6%	17,6%
	2017		7,9%	52,6%	39,5%
4. Els estudiants que provenen d'altres cultures o països són ben acollits pels companys i companyes.	2010			94,1%	5,9%
	2017		2,6%	71,1%	26,3%
5. Es realitzen activitats que tracten sobre què és el masclisme i com corregir-lo.	2010	5,9%	23,5%	70,6%	
	2017		21,1%	65,8%	13,2%
6. Es realitzen activitats que tracten sobre la violència contra les dones (com s'inicia i evoluciona, per què es produeix...).	2010	5,9%	29,4%	64,7%	
	2017		18,4%	71,1%	10,5%
7. S'ensenya a practicar la igualtat entre homes i dones.	2010			76,5%	23,5%
	2017		7,9%	55,3%	36,8%
8. Els estudiants que tenen necessitats especials tenen el suport que necessiten per part del professorat.	2010		11,8%	76,5%	11,8%
	2017		2,6%	52,6%	44,7%
9. Els estudiants que tenen necessitats especials tenen el suport que necessiten per part dels companys i companyes.	2010		23,5%	76,5%	
				81,6%	18,4%

4. CONCLUSIONS

La convivència escolar es considera com un element clau per a la construcció d'una bona societat i com a un bon camí per a la integració social i plena dels nostres adolescents dins aquesta. El capítol incorpora alguns estudis que relacionen un bon clima escolar amb un correcte procés d'ensenyament-aprenentatge i com les dificultats amb una bona convivència escolar poden provocar, tenint present situacions greus, escenes d'assetjament entre iguals o de *burn-out* entre professors.

Aquest estudi, que replica el realitzat el 2010 en l'àmbit estatal i autonòmic, ha permès no sols disposar d'una perspectiva longitudinal a 7 anys vista sobre la convivència escolar a les aules de secundària de Balears, amb una mostra significativa de les illes, de gènere i de centres públics i concertats, sinó que incorpora, a l'informe complet, la perspectiva de gènere i l'anàlisi desglossada per cursos (de primer d'ESO a quart d'ESO).

Com a resum, els resultats a quasi tots els indicadors són millors que els obtinguts el 2010, especialment significatius són els aportats pels equips directius i els equips d'orientació; sobretot en la percepció de les relacions entre membres de la comunitat educativa (especialment quant a la relació amb les famílies i quant al sentiment de comunitat); també significativa és l'alta percepció de la participació de l'alumnat, que passa d'un 5 % a un 65 %.

Respecte als obstacles, sembla que el treball realitzat pel que fa a la prevenció i la intervenció en situacions d'assetjament escolar i el seu enfocament (en especial a través del protocol de prevenció i d'intervenció en situacions d'assetjament escolar) està donant resultats. De fet, al segon bloc es pot destacar la disminució de persones que molesten i de persones que se senten assetjades; però, per damunt de tot, volem destacar la bona involucració dels iguals, els quals mostren, majoritàriament, un perfil proactiu davant aquestes situacions, és a dir, que destaca el percentatge d'alumnat que comenta que interviendria per tallar la situació d'assetjament tot i que no fos —la persona assetjada— el seu amic/ga.

Al tercer bloc també es veuen els resultats dels treballs que es van fer als centres sobre la construcció de la convivència, quant a programes i actuacions preventives (front a la violència de gènere, per exemple, o front a actituds no xenòfobes en una comunitat autònoma tan multicultural com la nostra), pel fet de donar pes a la importància de la prevenció.

Amb tot, queda també camí per fer. Queda, per exemple, treballar sobre el percentatge d'alumnes que comenten que no tenen cap amic al centre (actuació que necessitarà també la implicació de la família i de la societat en general, pensant, per exemple, amb la influència de les xarxes socials i de les activitats lúdiques amb les noves tecnologies).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Avilés, J. M. (2017). Los sistemas de apoyo entre iguales (SAI) y su contribución a la convivencia escolar. *Innovación educativa*, 27, 5-18.

Conselleria Educació i Universitat. Direcció General d'Innovació i Comunitat Educativa. *Protocol de prevenció, detecció i intervenció de l'assetjament escolar de les Illes Balears* Revisió de gener de 2018. Palma: Govern de les Illes Balears.

Duque, E. i Teixido, J. (2016). Bullying y Género. Prevención desde la Organización Escolar. *REMIE, Multidisciplinary Journal of Educational Research*, 6(2), 176-204. doi:10.17583/remie.2016.2108

García, M.; Sola, J. M. i Peiró, S. (2016). Los docentes como clave en la construcción de la convivencia escolar. *EDETANIA* 50, 69-83.

Gómez-Ortiz, O.; Romera, E. M. i Ortega-Ruiz, R. (2017). La competencia para gestionar las emociones y la vida social, y su relación con el fenómeno del acoso y la convivencia escolar. *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, 88, 27-38.

Institut de Convivència i Èxit Escolar (2017) (en premsa). *Estudi sobre convivència escolar. 2017*. Palma: Direcció General d'Innovació Educativa i Comunitat Educativa. Govern de les illes Balears.

Olweus, D. (1998). *Conductas de acoso y amenaza entre escolares*. Madrid: Morata.

Ortega-Ruiz, R. i Córdoba-Alcaide, F. (2017). El modelo construir la convivencia para prevenir el acoso y el ciberacoso escolar. *Innovación educativa*, 27, 19-32.

Romero, V. L. (2016). *La convivencia escolar y su relación con el bienestar y la autoestima de los adolescentes*. Madrid: Universidad Europea de Madrid.

Yubero, S.; Larrañaga, E. i Navarro, R. (2017). La continuidad del conflicto en la convivencia escolar: medidas de prevención e intervención del acoso. *Revista de Paz y Conflictos*, 10 (2), 89-116.